

Anadolu Medeniyetleri Masalı

Ekrem Hakkı Ayverdi

Anadolu gibi üç tarafı deniz, bütün muhâceretlerin güzergâhı olan bir kıt'ada, her yeni gelen siyâsî teşekkülün perâkende ve yer yer birer medeniyeti olacağı tabiidir. Bütün kavimler gelmiş geçmiş, eskilerden çoğu bir şey bırakmadan asırlar evvel târihe karışmıştır. Milâda yakın ve az sonra olanlardan bâzı harâbeler vardır. Zamânın tahribâtından, zelzelelerden arta kalanları son sâhip, asıl veya asil Selçuk ve Osmanlılar tarafından hoş görülüp geçmiş. Bu sâyede zamanımıza intikal edenler, bu harâbelerdir.

Bergama'dakiler, Side'dekiler, Antalya ve civârındakiler gibi.

Fakat sanki bir tek ve devamlı ve zamanımıza erişmiş bir bütün imiş gibi, 10-15 medeniyeti Anadolu medeniyeti ismi altında toplamak gayreti hüküm sürmektedir.

Biz vâkıa bu makalemizde, bu isme aykırı düşen Anadolu Medeniyetini tedkik edeceğiz ama, Anadolu'daki Türk Medeniyetini ve kültürünün aynen tekrarı olan Rumen medeniyetini de bir tarafa bırakamayız. O zaman tek bir Anadolu-Rumeli medeniyeti ortaya çıkar. Zira şimdiki kadar yokzannedilen böyle birşey var mı, gibilerden yan bakılan bu izleri tam ortadan kalkmadan anlamak için, Cenâb-ı Hakk'ın bize yazdırmak lûtfunu verdiği (Avrupa'da Osmanlı Mimârisi) adlı dört cildlik eserimizde hayretten kendimizi alamadık. Bilmeyenlere de hak verdik.

Dördüncü cildin hulâsa kısmında gösterdiğimiz cihetle 550.000 km² gibi, ufak bir sâhada her neviden, câmi, medrese, kütüphâne, köprü, çarşı, bedestan gibi 18000 eser toplandığını gördük. Bunu görünce şaşmamak elden gelmiyor. Bu mânevî imkânı ve maddî araştırma gayretini bu millete yâr olmak hizmet etmek cehdini verdiği için Hakk'a şükürler ederiz.

Binâenaleyh bizim için doğru tâbir, o da öyle yer yer değil, Anadolu'nun her noktasında ve Avrupa'daki tek mil Osmanlı ülkesinde Anadolu-Rumeli Medeniyeti'dir.

Bu girişten sonra, Anadolu Medeniyeti masalına gelebiliriz:

Bir masal (!) var. Söylenip durulur; nereden ise safderûnlar mahz-ı hakikat sanacak; memnun bile olacaklar. Belki de kanaatlerini mâzur göstermek için kara kaplı kitapları karıştırıp şahit tutacaklar. Öyle ya arkeoloji makbul bir san'at. İşte bu kadar insan meşgul oluyor. Avrupa'da olunca bizde olmasa günâh-ı kebâirdendir.

Masal, çocuklara, içinde doğdukları cemiyetle kaynaştırmak, merak uyandırmak için söylenir. Hangi zihniyete sâhip bir cemiyetin ferdi olduğu, tatlı hayallerle, muhayyileyi genişletecek şirin tekerlemelerle anlatılarak, çocuğa, o yeni oynamaya başlayan bir dimağa aşılır, büyük fayda sağlar.

Türkiye'mizde ise bütün zihinleri tesir altına alan, ilim kisvesine sarılmış, arkeoloji şemsiyesi altında korunan bir masal almış yürümüştür. Bu ikinci masal, çocuğa söylenen mâsum bir mâhiyete midir? Aynı faydayı başka bir yoldan temin ediyor mu? Bu sualleri aşağıda mütalaa edeceğiz.

Arkeoloji, mâzideki büyük devletleriyle gurur duyan milletlerin topraklarında başlamıştır, denebilir. Bir târih tesbiti güçtür. Zâten mevzûmuz, doğrudan doğruya arkeoloji değildir, onun memleketimizdeki tatbikatı ve takdîmi mes'alesidir.

Millete, o asil varlığından şüphe ettirecek hareketler telkin edilmeli idi. Zaten biz büyük gayretlerle Arvupa hayranı olmuştuk. Ama Avrupa bir gün uyanmamızdan çekiniyordu. Anadolu'daki, İstanbul'daki eserler inkâr edilemeyecek pek büyük bir medeniyet ve kültür idi. Onun için bu halkı kendi kavmiyetlerinden şüphe edecek bir hale sokmalıydılar.

Arkeoloji, üzerinde büyük medeniyetler kurulmuş topraklara has bir ilimdir. O medeniyetlerin bıraktığı eserlerle toprak üstünde ve daha ziyâde altında olanlarla meşgul olur. Büyük hafriyat yapar, bulduklarından, o eski medeniyetlerin mâhiyetini ortaya çıkarır. Tefsirinde az çok isâbet ettikleri de vardır, etmedikleri de. Muhayyileyi işletmek, tefsirler yapmak, bu kıt'aların bugünkü sâkinleri içinde eskiyi kuranların ahfâdını yaşıyorsa bulunan neticeler, bu kavimler için çok kıymetlidir ve kendilerini diğer milletler hürmetle sayar.

İran her ne kadar müslüman olduysa da, bu mübârek dini, ister istemez kabûl etmiş olduğunu Pers kalacağını her hâliyle belli etmiş, müslümanlık içine tefrika sokmuş, kaba bir kelime kullanmamıza müsaade edin, sulandırmaya muvaffak olmuştur. Ondan sonra İran'dan sayısız istifâlar gelip geçmiş, fakat o, büyük olmak kompleksi onları erimekten kurtarmış, müstevlilerden arta kalan bir avuç insan, hâlâ iddiâsı devam edip gelen İranlılığı yaşatmıştır. Bunda mübâlâgacı zihniyetin rolü büyüktür ve edebiyâta geçmiştir. Bu sıfatları yüzlerce misâlla bilinir. Bir Firdevsî, Türk oğlu Türk Mahmud Gaznevî'yi bile âdetâ büyülemiş ve Hindistan'daki Gaznevîler Devleti İran renklerinde ortaya çıkmıştır.

Onun için arkeoloji eserleri İran için büyük destek ve fayda sağlamıştır. İran'ı öne almamız âri bir kavim tarafından, bütün bütün erimeden kültürünün zaman zaman husûfa uğramış olsa bile, devam ettirilmiş, edebiyâta geçmiş olmasındandır. Bu iddiânın ne dereceye kadar hakikate uygun olduğu mevzûumuz hâricindedir.

Halbuki İran kültürü, arkeolojisi, Asur, Bâbil ve Mısır medeniyetlerinden çok sonradır. Târih dizisine riâyet etmek mecbûriyeti olsa, evvelâ onları ele almamız lâzım gelirdi.

Fakat mes'elemiz arkeolojiden istifâde ve ondan alınan faide ile bugün aynı topraklarda yaşayanları ne derece alâkadar ettiğini tesbittir.

İşte bir İran kültürünün arkeoloji sayesinde büyüklük kompleksi verdiği mübâlâğa tûfânı içinde kurduğu edebiyâtının yardımıyla nasıl devam ettiğini ve bugünkü halkı yaşattığını gördük.

Bir ufak mikyası da Yahudiye-İsrâil devletçikleridir. Ondan kala kala mâbed-i Süleyman'ın temel duvarından bir kısım ayakta. O olmasaydı, Yahuda dedikleri Cenâb-ı Hakk'ın yalnız onların ilâhı olduğunu, bütün kavimlerin Yahudi'nin tâbii ve ikinci sınıf halk bulunduğu iddiâsını bu kadar şirretlikle ileri süremezlerdi. Bizce Yahudiyi ayakta tutan âmiller İrâninkî ile atbaşı beraber gider.

Peki Âsûr, Bâbil, Hurriler, Medler, Hititler ne olmuştur? Halbuki Âsûr, Bâbil ve Hitit kavimleri birtakım arkeoloji eserleri bırakmışlardır. İlk ikisinin eserleri umûmiyetle ayakta; Hititlerinki ise ancak toprak altındadır. Ve mertebe itibâriyle ikinci derecede kalır ama, yine de mühim fikirler verebilir.

Ne edelim ki bu kavimler asırlar evvel ortadan kalkmıştır. Kültürlerinden eser yoktur. Bir irsiyet iddiâ edecek bakiye yoktur.

Âsûr, Bâbil, Hitit ile aynı zamanlara şöyle böyle M.Ö. 2000 senelerine tesâdüf eden bir başka medeniyet ve arkeoloji

deryâsı vardır: Mısır.

Firavunlar zamanında, tenâsüh ve rûhun cesede döneceğine inanılıyordu. Ölüyü tahnit etmelerinin sebebi budur. Ebû'l-Hevl'i (Sifenks)i, mâbedleri bir tarafa bıraksak bile bu gâye ile heykeller, Firavun sülâleleri için o taş yığını Ehramlar yapıldı. Bunları san'at bakımından tedkik edecek değiliz.

Ehramlar esrarlı gizli yollarla içine girilmesi kâbil olmayacak haldedir. Ancak çapulcular sonradan girmeyi başardılar ve altın, gümüş ne varsa topladılar; o da başka mes'ele.

Mısır'ı, Milâddan birkaç asır evvel İranlılar zabtetti. Milâd'a yakın da Romalıların biraz sonra Bizanslıların eline geçti. Artık eski itikadlar unutulmuştu. Halk başka bir terkibe döndü. Bu âbidelerle alâkadar olacak ahâli yoktu.

Sonra Araplar, Mısır'ı aldılar ve İslâmîyet'in geniş imânî sayesinde bunlara dokunulmadı. Tabii kendiliğinden çökenler müstesnâdır.

Araplardan sonra, Türkler, Kölemenler devri de yine hiç dokunulmayıp bir hâtıra gibi günümüze kadar kaldı.

İslâmlar bu kendi medeniyetlerine tamâmen zid eserlere, hiç değilse taşından istifâde için bile, yan gözle bakmadılar.

Garb, bu zihniyeti anlayamaz; Orta Amerika'da bir Aztek medeniyeti ve âbideleri var. Çoğunu yakıp taşlarını İspanya'ya taşıdılar. Ormanlarla sarıldığı için, kalan birkaç misallerden şöyle böyle bir fikir edinilebiliyor. Napolson ise Mısır'ı kısa müddet işgâli sırasında bu eserlere nazar-ı dikkati celb etmiştir. Onu tâkiben XIX. asır ortalarında Mısır arkeolojisini ilim tecessüsü ve bu kisve altında şöhrat temini, nam bırakmak hevesi, Mısır'ın arkeolojisi eserleri üzerinde dehşetli bir yanşmaya sebep oldu. Bilhassa İngiliz işgalinden sonra en ziyâde bu milletten ve tek mil Avrupa devletlerinden sayısız insan bu sâhaya atıldı. Mısır arkeolojisi ejitoji teessüs etti. Halk tamâmen uzakta kaldı. Fakat bu işin ucunda mangır olduğunu anlayınca da, Avrupalıların mâhiyetinde, işçi olarak çalışmaya, seyyahları gezdirmeye başladı ama hiçbir zaman bu faaliyetler halka inmedi; onların hayâtında, dünyâ görüşünde bir tesir bırakmadı. Sırf yabancıların malı olarak kaldı.

Bir cihetten Mısırlılar mukâyese edilebilecek bir kavim ve onun arkeolojisi vardır.

Grekler, Yunanistan'da bir çok eser bırakmışlar, fakat Milâddan az sonra kendileri silinmiştir. Bu gün böyle bir kavim yoktur. Memleketleri Arnavudlar, İlliryalılar, İslâvlar, Venedikliler, Cenevizler vesâir kavimler tarafından doldurulmuştur. Burada Grek medeniyet ve kültürünü münakaşa edecek değiliz. Fakat evvelâ Roma'ya aktardıkları ve onun da 'testeğiyle asırlar sonra Rönesans'ın hümanistlerince kabullenilen ana fikir her şeyin insana dayandığını, ne varsa onda var olduğunu fikreder. Grekler onlar bile ilahlar lüzûmu hissetmişler, ama onu da insan olarak, insan gibi döl yetiştiren, her türlü ahlâksızlığı irtikâb eden mahlûklar şeklinde tasavvur ve tasvir etmişler, bu mahlûka câzip bir görünüş temini için de heykelle başvurmuşlardır.

Bütün dünyâyı XVI-XVII. asırdan beri saran zihniyet bundan başka bir şey değildi. Bu sûrette yalnız insan düşüncesi, fikir ismini verdikleri hareket Hıristiyan dünyâsına hâkim olmuştur.

Anadolu'da Medler, Hurriler, Kitaniler, Asurlar bunların arasında Muşki, Kılzi gibi unutulmuş isimler de vardı. Biz hangisinin veledi idik? Aradılar taradılar en münasibi Hititler'i buldular. 1930'larda resmi çevrelerin bu isme gülyüz göstermesini de istismar ederek, tâmim ettiler, halka indirdiler.

Hıristiyanlar buna mahkûm idiler. Çünkü birbirine uymayan İncil'lerden ve Yahudiler'in ustalıklı yutturdıkları Ahd-i Atik'den doğan birşeydi; imâna dayanan din değil, kilise vardı. Her şeyde o hâkimdi. Mütefekkir ve filozof denilen bâzı insanlar, Amerika'dan akan altın ve gümüşün, bâzı keşiflerin verdiği refâhın cesaretiyle hümanizme kayacaklardı, kaydılar.

Bundan da maddî medeniyet başladı. Evvelâ Greklerin heykelde gösterdikleri ustalık gözlerini kamaştırdı. Bunun kaynağını araştırmadan, heykel san'atına, resme müptelâ oldular. Mikel Anj iyi bir heykel yontucusu idi. Lâkin Dâvud Aleyhisselâm gibi bir peygamberi mermerle anadan doğma yonttu. Azametinin, müptezel gurur ve benliğinin şahlanışıyla, konuş diye çekicini dizine vurdu. Milâno'da hâlâ görünür. Çünkü o bizzat kendisinde yaratıcılık, konuşabilecek bir mahluku yaratma kudretine sâhip bir hükümlahlık hakkı görüyordu. Greko-Romen kafasıyla yetişmiş bir san'at müdâsinden ne beklenir.

İşte, Moda tâbiiriyle söyleyelim, bu kafa madde medeniyetini doğurdu; değil mi ki her şeyde müktedir insandır, her şeyde bir dinini sokabilir, her vak'aya müdâhale edebilir. Arada faydalı şeyler de tabii meydana çıkar. Fakat kastı olduğu intibamı veren aykırı, hakikate zıd neticeler de olsa ne çıkar. Söyleyen o maddî iman ve benlikte olduktan sonra, kudreti önünde susacaksın. Hayır... susmamalı, susulmamalı. Hele işin ucu boy hedefi olan biz Türklere düşünce onun ağzını açması lâzımdır.

Avrupa'nın sâde madde üzerine kurulmuş ilmi bir çok şeyler buldu; Babil'den, biraz da Sumer'den birçok bakiye buldu. Bununla ilim gururunu tatmin edebildi; kendisine şeref payı çıkardı.

Bu araştırmalar esnâsında memleketin zenginlikleri, meselâ petrolü de arandı, bulundu da. Bu sûretle iktisâdî menfaat, müstakbel siyâsî hâkimiyete de zemin hazırladı. Ama Âsur, Bâbil kavmi yoktu; onu diriltilmediler. Ve bulduklarına bir sâhip çıkaramayarak, yalnız ilmi övünme ile iktifâ ettiler.

Arkeoloji hevesleri kabardığı zaman Mısır İngiliz müstemlekesi idi. O cereyandan edilecek para, pul, nüfuz onlara yarayacaktı. Lâkin yukarıda yazdığımız gibi o eski Mısır halkı yoktu. Yaptıklarını Berber sahile değil, kendilerine mal ettiler.

Grek-Romen kalıntılarının birçok vârisi çıktı. Nesebleri sahih mi idi, yoksa gayri meşrûmu idi? Bilinemez. Yalnız fiilen sâhip çıkıp benimsedikleri ortadadır. Bu benimmeden dünyâyı saran maddî medeniyet ortaya çıktı. Bütün milletlerin kültürlerine müdâhale hevesini, hattâ hakkını uyandırdı. Zâfa kendileri de düşmedi değil. Bir Fransız devlet reisi Valeri d'Estaing, Yunanca nutuk vermeden dolayı gurur, iftihar duydu.

Âsur-Bâbil arkeolojisini, yaşayan bir kavme mal edemediler. Mısır'da da öyle. Buraları müstemleke yapıp kendilerine pay çıkardılar. Hindistan'da İran gibi yaşıyordu; araştırma şerefini kendilerine ayırdılar. Müslüman memleketlerini de öyle tuttular. Grek ile ise ayniyet hâlinde bütün garp medeniyeti birleşti.

Geriyeye pek açık sûrette hükmedemedikleri, ezeli korkuları Türkler ve asil Osmanlılar kalıyordu, Anadolu kalıyordu.

Onu zayıflatmak lâzımdı. İktisâdî baskı bir çâre idi; ama mevzûmuza sığacak bir âmil değildir.

Asil onlara, o asil varlıklarından şüphe ettirecek hareketler telkin edilmeli idi. Zâten biz, büyük gafletle Avrupa hayranı olmuşuk. Ama Avrupa, birgün uyanmamızdan çekiniyordu. Anadolu'daki, İstanbul'daki eserler inkâr edilemeyecek pek büyük bir medeniyet ve kültür idi.

Onun için bu halkı kendi kavmiyetlerinden şüphe edecek bir hâle sokmalı idi.

Anadolu'da Med'ler, Hurriler, Kitaniler, Âsurlar, bunların arasında Muşki, Kılzi gibi unutulmuş isimler de vardı. Biz hangisinin veledi idik? Aradılar taradılar en münâsibi Hititleri buldular. 1930'larda resmi çevrelerin bu isme güler yüz göstermesini de istismar ederek, tâmim ettiler; halka indirdiler. Bir oyuncu hanım, şark halkının kıyâfetiyle bir Hitit heykeli arasında benzerlik buluyor; iki milletin mutâbakat hâlinde olduğu mânâsını çıkarıyor. Âlimâne bir keşif! Söz bu kadar ayağa düşünce mes'ele kalmaz. Hepsisi bir çırpıda ayan beyan olur.

Bu, Anadolu'nun çarkındaki hâl. Asıl Roma, Elenistik, diğer küçük devletler ve Bizans için gösterilen ve bizi Avrupa hayranı hâline sokan gayrettir. Bu gayret resmî bir hüviyet almış, bir vekâlet bununla vazifelenmiştir. Osmanlı eserleri mevzû-i bahs olmaz, hep Grek-Romen eseri seyhyah gösterilir.

Buna dâir iki hazin ve mânidâr örnek verelim:

1962 senesinde Bursa'da bir câmi ölçüyorduk. Hava çok sıcaktı. İçtiğimiz su buhar oluyordu. Derken 15-16 yaşlarında bir dondurmacı göründü. Dondurman güzelse bize kapları doldur, dedik ve sorduk; Dondurman iyi mi? İyi olmaz olur mu? Avrupa dedi. O berbat dondurmayı biraz nefes almak için yedik. Hazindir. 15-16 yaşında bir çocuk Avrupa'yı her şeyin üstünde tutuyordu.

Bu misâli İlhan Bardakçı Bey Eylül 1983'deki bir yazısında verdi. Ezine'nin cenûbunda, sâhilde Behram Kale isminde bir köy vardır muharrir oraya gidiyor. Turistik diye seyyahlara gösterilmekte imiş ve çocuklar rehberlik ederlermiş. Fakat kendilerine öğretilen Elenistik devir eserleri. Kaleye çıkıyorlar. Kalenin üstüne yapılmıştır diyerek I. Murad Câmîni gösteriyorlar. Hatâ ediyorlar. I. Murad Câmî müstakildir. Kale üstüne yapılmamıştır. Esâsen kale mevcut değildir. Câmî kubbeli bir binâdir. Daha o devirlerde korsan tehlikesi olduğundan, üst pencerelerden altısı mazgal gibi, girilmesi gayr-i kâbil bir şekilde yapılmış. İlhan Bey soruyor: I.Sultan Murad kim? Cevap yok. Peki Orhan Gâzi, Yıldırım Sultan Bayezid? Çocuk, bize öğretmediler cevâbını veriyor. Sonra muharriri yar'ın kenarına götürüyor. Bakın Eski Liman'ın mermerleri, burada Aristo'nun mektebi, jimnaz-um varmış diyor. İnsan utancından yerin dibine geçecek.

Behram Kale'ye gelmeden derenin üstünde, kesme taş-tan sivri orta gözü çok büyük bir Osmanlı köprüsü vardır. O, Behram Kale'nin tamamına bedeldir. Tabii ondan da bahis

Esasen Roma ve sonra Bizans, İstanbul'u bir ticaret merkezi, askerî imkânlarla, kolaylıklara sahip bir merkez olarak görmüşler, İstanbul'un güzelliğini fark bile etmemişlerdir. Kedi ciğere ulaşamayınca bakmış, bakmış da pis demiş. Bizanslılar Boğaz'a bakmamışlar bile. İnsan Boğaziçi'ni görür de cân-u gönülden meftûn olmaz mı? Fakat evvelâ bir gönül sahibi olmak lâzım. İşte iki medeniyet ve kültür arasındaki fark ve tezat.

yok. Bizi zelil ve hakîr, Avrupalıyı itibarlı tutan turizme lânet olsun.

□□□□

Evvelâ Anadolu Medeniyeti tâbirine dayandıkları şark tarafı kavimlerini ele alalım. Biz bu kavimlerden hangisinden kınıntı hâlinde bir şey almışız? Medlerden, Hurûrilerden, Mittanilerden, daha ufak teşekküllerden.

Bu bahis meskût tutuluyor da hemen Hitit'e dayanılıyor ve bu kavmin Türk olduğu öne sürülüyor. Bu bir zamanın modası idi. Bütün diller de Türkçe'den çıkmıştır, deniliyordu. Hititlerin âri veyâ Turânî soydan geldiği şüphelidir. Böyle bir şey sudan misallerle halledilemez.

Kısa bir gazete havâdisinden alarak yazdığımız giyim gibi iddiâlarla gülünç mevkie düşüyorlar. Elbisenin bir parçası ne isbat eder? Hititli insan yazısını da. kullandıkları heykellerinin iptidâi kopyaları yaptıkları Âsurluların topuğa kadar inen kafetanlarını da giymişler midir? Meşukdür, bahseden yoktur.

Zâten giyimi iklim tâyin eder, Türkler Şark vilâyetleri gibi sert iklimlerden gelmişlerdir. Ama ne yapalım ki bunlardan Akdeniz iklimine hicret edenler hafif elbise ve dizi açıkta bırakan dizlikler seçmişlerdir. Bunu bile düşünen yoktur. Oyuncu Hanım, tamamını bile değil, bir kısmını gördüğü parçasından ahkâm kesmiştir.

Mes'ele biz Hititlerden dünyâ görüşü, cemiyet nizamı, meşrep, yazı, din, itikad gibi mânevî bir unsur almış mıyız? Hayır. Türkler buraya kurulmuş, nizamı mâlûm bir cemâat hâlinde geldiler. Meydanda bir şey yoktu; 15.000 sene evvel haritadan silinmiş, höyükler buldular. Merak edip bir tânesine bile el sürmediler. Onlar gibi iptidâi şekillerde kalmadılar. Derhal kendi mimârilerini, mütekâmil, ihtiyaçları karşılayan yüksek bir mimâriyi tatbik ettiler.

Mintarafillâh ilâ-yı kelimetullah için çalıştılar... Esâsen çok gezdikleri için her gittikleri yerde toprağa, iklime intibak etmeye alışkindılar Şark ve garb Anadolu için buyledir.

Düşünmeli ki denizden 2000 km. uzaktan, deniz görmemiş bir halk oldukları halde, hemen 40-50 yıl sonra Çaka Bey Akdeniz'de bir donanma kurarak akinlar yaptı.

Ruhi olarak buna hazır olmasalardı, yapabilirler miydi? Meşrepleri tatlı sert, yumuşak denecek kadar, olduğu için her tarafla, her şartla anlaşılar.

Bir kelime ile Türkler, Hititler ve sâde adları mâlûm civar halkından bir şey almadılar, almaya da ihtiyaçları yoktu.

Şark'daki hâli, Türk varlığının muhkem istiklâlini sür'atle gözden geçirdik. Her şeyi kendimize ait bir medeniyet kurduğumuz u bir kültür meydana getirdiğimizi gördük.

Garb'a doğru akan Türk boylarının da heybeleri dolu, hazırlıklı, ulvî bir fikrin icrâkârı olarak gidecekleri tabii idi. Şark'da kalanlardan onları ayırt etmek akla bile gelemez. Vâkia Şark'daki eski kültür çoktan, pek çoktan evvel, Miladdan 8-10 asır evvel toz olmuş, muhtevâsı meçhul höyüklerden başka bir şey kalmamıştı.

Garb'da Milâddan pek az evvel veyâ o sıralarda yeni unsurlar ortaya çıkmış, zelzeleden arta kalan eserler bırakmışlardı.

Bitinya, Firigyalılar, Misyalılar, Lidyalılar, Galatlar, Kapadokyalılar, Karyalar ve Elenistik devrin küçük siyâsî birlikleri, Romalılar, sonra onun mirascısı Bizanslıların eserleri vardı.

Şehir hükümetleri tiyatrolar, angoralar, kiliseler, kaya mezarları ve bunlar gibi günlük hayatı alâkadar eden binâlar inşa etmişlerdi; kale yapmışlardı. Bir de Bergama'daki Eskülapyon gibi hastahâne kurmuşlardı.

Türkler ilâ-yı kelimetullah'ın ulvî vecdi içinde, başlarını çevirip bakmadılar bile, onlar kendi binâ nevilerine vucut vereceklerdi. Bu binâ çeşitleri içinde yalnız mâbed, yâni câmi ve bir de hastahâne Türklerde de vardır. Diğerlerine hiç itibar göstermediler, gösteremezlerdi de.

Tiyatroyu sevmeyenler, hattâ biraz yan bakarlardı. İslâm cemiyeti olarak kadını erkekli akşam tenezzühü yapmazlardı ki agora olsun. Kaya mezarı gösterişi fakat menfur bir şeydi. Nitekim Şark'da hangi puşperest kavme ait olduğu bile meçhul kalan kaya mezarları bir yana itilmişti. Çünkü mevta muhakkak toprağa verilecekti. Toprakta geldi, oraya gidecekti. Mumyalamaya benzer saklama usulleri, bir yerden nakl gibi mübrem sebeplerle tek tük yapılmıştır. Ama o kadarlık. Bir usul olarak devam etmemiştir.

□□□□

Bütün bu saydığımız devletçiklerin ittibâi hayatından, eserlerinden Selçuk ve osmanlı kültürü bir şey almamıştır, dersek hakikati bildirmiş oluruz.

Mimâri eserlerinden ise yalnız mâbed ve hastahâne yapmış, tabii kale inşa etmiştir. Çünkü Anadolu'ya hazırlıklı gelmiştir. Câmilerine ise yalnız Bizans'ta bulunan kiliselerden bambaşka bir binâ meydana getirmiş, Bizans'ın bazilika üslûbunu tekrarlammıştır. Yaptığı hastahânelerde, tek nümüne olan Bergama'daki Eskülapyona benzemeyen binâlar kurmuştur.

Günlük hayatı alâkadar eden tiyatro ve agoranın iltifat görmemesi sebeplerini yukarıda söyledik.

Buna mukâbil mektep, medrese, kervansaray gibi hayır müesseseleri sırf yalnız Müslüman medeniyetinin tesisleridir. Bunlar diğerlerinde yoktur.

YAŞAMA ÜSLÛBU - An'aneler, örf ve âdetler ise Greko Romen medeniyetinin tamamen zıddı idi. Türk insanı sokakta vakit geçirmezdi. Türklerde mahrem bir ev hayatı ve âile vardı, bu esastı.

Devlet müesseseleri, tâ Orta Asya'dan beri sürüp gelen kurulu bir düzendi, hükümdar, atabek, vezir, müftü ve şeyhülislâm ile devlet çarkı dönüyordu.

Askerî teşkilât mâlûm, Yeniçerilerin ihdâsıyla merkezî bir idâre, bir devlet ordusu vardı. Bizans gibi ücretli ve başı bozuk değildi.

Saray da merkezî bir devlet idâresi, devletin hükümdârın gözü önünde çevrilmesi, hattâ müstakbel ricâlin orada yetiştilmesi, nihâyet harem, Enderun, câmi, mektep, hastahâneler, mutbahlar, Kubbealtı, Divânın bir sâhada toplanması ve bütün bunların ihtiyacı karşılayacak, insan ölçüsünde asgarî

çerçeve de tutulması, Bizans'daki gibi dağınık, şehre serpilmiş değildi. İdâresi sağlam, emin imkânlarla sâhip olması yepyeni bir tarz ortaya koymaktadır. İktibas, hemen istifâde ile, kop-yasını yapmak nerede? Yeni bir idâre ve hükümet usûlü ortaya koydu.

Esâsen Roma ve sonra Bizans İstanbul'u bir ticâret merkezi, askerî imkânlarla, kolaylıklara sâhip bir merkez olarak görmüşler, İstanbul'un güzelliğini fark bile etmemişlerdir. Bizans zamanında surların hârici bir beyâban idi. Yer yer ufak zirâat sâhaları ve Eyüb gibi birkaç köy vardı. Meselâ Eyüb dilber fakat ufak bir yer. Eyyüb Ensârî Hazretleri'nin kabri iki ağacın altında keşfedildi. Ondan sonra Ayvansaray, Eyüb'ün ilerisi imâr edilmeye başlandı. Galata mâlûm. Bizanslılar da dahî değil. Kasımpaşa'dan sonra iskân sâhacıkları var. Galata'nın şimâli ise arzullahi vâsia. Çırılçıplak kır.

Tophâne'den sonra Beşiktaş'a doğru lâfi edilemeyecek eserler var. Yalnız Kuruçeşme ve civârında bir manastır biliniyor. Tâ Rumeli Hisarı'na kadar yine boş. Orada ve Tarabya'da da manastır ve civârında birkaç ikâmetgâh mevcut.

Rumeli Hisarı ve Tarabya arasının iskânı Osmanlıların işidir. Adı üstünde, Yeniköy ismini koymuşlar. Yepyeni bir Osmanlı köyü. Kavaklar'da Kazak akınlarına karşı istinad noktaları bulunabilir. Üsküdar, Orhan Gâzî zamanından beri Türkler'de. Yalnız Çengelköyü'nde cinsi belli olmayan bir harâbe görünüyor. Tabii eskiden kalma. Çünkü Anadolu Hisarı'nın Yıldırım devrinde yapıldığını bilmeyen yoktur, daha ilerisi metrük.

Kedi çiğere ulaşamayınca bakmış, bakmış da pis demiş. Bizanslılar Boğaz'a bakmamışlar bile.

İnsan Boğaziçi'ni görür de cân-u gönülden meftûn olma mı? Fakat evvelâ bir gönül sâhibi olmak lâzım. İşte iki medeniyet ve kültür arasındaki fark ve tezat. Biz ise görmüşüz ve Boğaziçi medeniyeti demekte olduğumuz emsalsiz mâmûreyi, o bir eşi dünyâda bulunmayan Boğaz'a hakkını belağan mâ belâğ vermişiz.

Bizans edebiyâtı, Yunan'dan geliyordu. Tabii, dil civar kavimlerden bu arada Türklerden birçok kelime almıştı. Bir Bizans Rumeası vardı ama Osmanlılar için bir kıymet ifâde etmiyordu, onlar için ölü idi. Siyâset icâbı Kritovulos gibi bir iki Ruma yazdırılan eserler ancak, târihin malı oldu.

Pek alâkayı celbedecek bir hâdiseyi burada zikrederim: Mûsiki... Bizans'ın bir mûsiki usûlü var mıydı? Olsa da olmasa da. Çünkü hemen Türk mûsikisinin üstünlüğünü gören Rumlar, ilk günleri mütakip, kiliselerinden başlayarak dört elle sarıldılar. Kiliselerinde âyinler, Türk mûsikisi usûlünde çalındı, halâ da devam eder gider.

Asıl şehri Konstantaniye'likten çıkarıp İstanbul yapmış. Her şeyden evvel öz mimârîyi ortaya koymuşuz ve sanki İstanbul'un göbeğinden doğmuş gibi, topoğrafyasından fıskır-mış bir hüviyet vermişiz. Kostantiniye'yi İstanbul yapan, Bizans'ı silip süpürdü. Gösterilecek başka bir şeyi olmasa bile bu kâfidir.

Zira mimârî ana san'atdır. Mûsikiden, edebiyattan evvel gelir. Biz, bu kanaatte yalnız değiliz. Yahya Kemal'in şahâde-

tini her makalemizde bildirdik. Şimdi Claude Farrere'in fikriyle kitabında karşılaştık.

Claude Farrere diyor ki: "Mimârî, müzik, şirden önce gelen bir san'atdır." Claude Farrere bu kanaatini Sultan Ahmed Câmîini etrafıyla seyir ve temâşâ ettikten sonra söylemiştir. Ya Süleymâniye'nin sâde câmîini olsun seyretse daha neler diyecekti? Sultan Ahmed Câmîi hiç bir mimârîde emsâli olmayan bir âli eser olmakla beraber, kubbesi, kapladığı sâhaya göre küçük düşer. Süleymâniye'de böyle bir aksaklığı pertavsız ile aranız bulamazsınız. Süleymâniye'nin uzaktan olsun bir nazîri, hiç bir nazîri yoktur. Minâreler asılmış gibi durmaz. Bizzat Sultan Ahmed ve Edirne Selimiye'sinde olduğu gibi.

□□□□

Türk'ün bilhassa İstanbul'da daha bârız olarak görülen mevcut bir şeyi yokmuş gibi serazad müstakil hareketi, Bizans eserlerind'en hiç bir unsuru taklit etmemesi, onların eksikliklerini teşhîs edip aynı hatâlara düşmeden, noksanını süslerle telâfi etmeye muhtaç olmadan, dünyânın tek saf ve öz mimârîsine varması umûmî olarak inanılmaz bir vâkıdır. Ya Estergon'dan Yunanistan'ın cenûbuna, Adriyatik'den Kara deniz'e kadar büyük bir imâr kudretiyle Avrupa'da 18000 hayır eseri bırakmasına ne diyelim?

Bu kadar şümüllü bir mimârî varlığından sonra Türklerin Anadolu mimârîsinin devâmı olduğu masalı artık bir iddiâ vesilesi olmaktan kendi kendine çıkar.

Ana san'at olan mimârîden başka Türkler, henüz mevcut olan dil ve edebiyâtından istifâde etmişler midir? Etmedikleri ortadadır. Mûsikide ise, onların üslûbunu hiç almadıktan başka, kiliselerine kadar sokmuşlar, Rum ve Ermenilerden Türk mûsikîsine hayran olan sayısız san'atkâr yetiştirmişlerdir.

Anadolu medeniyetinin devâmı masalı da bir efsâne hâlini almıştır. Bâkisi dürgü-i binihâyet.

□□□□

Garb dünyası baş edemediği Türkleri içten kuşatmak, mâzîsinden târihinden uzaklaştırmak ister. Biz olsak yapmazdık ama, onların yaptığı tam kendilerine yakıştır.

Biz. Garbların bu kastî fikirlerine hemen yaklaştık. Zira -Avrupa'ya o zaman daha Amerika'nın i'râbda mahalli yoktu- hayrandık. O kendi kıymetini bilen Osmanlı, Amerika'dan akan altın ve gümüşle kârun gibi zengin, ticârete hâkim, maddî medeniyetin esiri Garb'ın son derece kudret kazanmasına bakarak, fikirlerine hayran bir hâle düştü. Avrupa ne söylese doğru idi. Ne yapsa en iyisini meydana getirmişti. Ona tapınanlar söz sâhipleri idi. Vâkıa daha 1770 lerde mimârîmize su katılmaya başlamıştı. Fakat ne olduysa 1840 larda Tanzîmat'la perçinlendi.

Meselâ kendisine cömerdece büyük sıfatı takılan Sadrazam Reşit Paşa'dan başlayarak, şöhret düşkünü zatlar da Sultan Aziz ve Sultan Hamid düşmanlığı, devleti mahv ile neticelenen İttihat ve Terakki hareketi, Osmanlılığa ve onun

Avrupa ne söylerse doğru idi. Ne yapsa en iyisini meydana getirmişti. Ona tapınanlar söz sahipleri idi. Vâkıa daha 1770'lerde mîmarîmize su katılmaya başlanmıştı. Fakat ne olduysa 1840'larda Tanzimatla perçinlendi. Bundan sonraki zihniyet ve hareket tarzı gözler önündedir. Şark menfur sayıldı. Biz Avrupalı'yız denip çıkıldı. Eski an'anelerimizi, mâzîmizi inkâr ettik.

vatanı Anadolu'ya yan bakmayı mubah gördü.

Bundan sonraki zihniyet ve hareket tarzı gözler önündedir. Şark menfur sayıldı, biz Avrupalıyız denip çıkıldı. Eski an'anelerimizi, mâzîmizi inkâr ettik.

□□□□

Mukâyeseyi. mîmarî tetkikte yaparken Ayasofya ile de karşılaştırmak zarûretinde kalıyoruz. Çünkü bir Garbliya göre Osmanlı mîmarîsi Ayasofya'nın taklidinden ibârettir. babda mukâyeseye bile tahammül edemezler. Bizim münevverlerimizden bazıları körü körüne bu iddiâyı kabul ederler.

İyi ama evvelâ şunu soralım: Ayasofya daha daha küçükle-rinden başlanarak uzun bir zaman sonra bu hacme, şimdiki iri kütleyle varmış, bir tedkik neticesinde mi erişmiştir? Hayır.

Jüstinyanus'un Roma'dan benimsediği büyüklük hissini tatmin için, verdiği emir üzerine yekten yapılmıştır. Jüstinyanus çok büyük bir kütle istiyordu. Dâhi istenecek kudrette iki mîmar, Hıristiyan kiliselerinin üç kollu üslûbunu, bazilika sisteminin aldılar, tatbik ettiler. Yalnız orta kola kiliselerdeki çatının yerine bir bütün, iki yanın kubbe koydular. Ne yapalım ki kemerleri ve apsidiyle beraber 2650 m² bir sâha ortaya çıktı. İyi ama Jüstinyanus'a hacımlı ve görenlere dehşet ve haşyet verecek-büyükte bir eser için söz vermişlerdi. Tuttular yanlara iki katlı yama koydular. Sâhayı 6000 m² ye çıkardılar. Orta kısım bir kubbesi yıkılıp kürevî müsellelere oturan bir kubbe ile yenilenmişti. Bu sûretle şimdiki şekil ortaya çıktı. Biz de ancak bu şekliyle muhâfaza ediyoruz.

Bu orta kısım içten güzeldir, nisbetleri güzeldir. Fakat sathı şişiren yanlar sanki başka bir dünyâdan taşınmış gibi, bu güzelliğe yabancısıdır, kasvetlidir, sıkıcıdır.

Osmanlı câmii böyle midir? Hayır. O, her noktası birbirinin mütemmimi, küllün bir parçasıdır. Her yerinde oturmak aynı ferahlığı verir. Yeri yekpâredir vahdete erişmiştir. Biri bölmelere bölünmüştür, kimsenin oraya ayak basmaya canı çekmez. O kadar iftihar ettikleri yere göğe sığdıramayıp bütün dünyâyâ överek ilân ettikleri Ayasofya'nın bir eşi değil bir benzerini Bizanslılar niye yapmadılar? Ayasofya plânı yıllarca tecrübe edilmiş, tekâmül ede an'aneleşmiş değildi. Birden ortaya çıktı ve bir an'ane olarak yapılması düşünülmeydi. Meselâ aynı tarihte Küçük Ayasofya'nın bir benzerliği yoktur. Fâtih Havarıyan Kilisesi de öyle.

Çünkü artık o mîmarlar yoktur; devlette de o gösteriş ve cesâmeti kaldıracak hal kalmamıştır.

Şaka bir tarafa sanki san'at ve kudret böyle bir işe hak kazanacak bir devlet bekliyordu. Bunlar da 10 asır sonraki Osmanlılardı.

Düşüncelerimizi buraya kadar naklettik. Şimdi bir Bizanscının (Bizantroloğ Manuel d'Art Byzantin⁽¹⁾) eserinden mütâlaalarını nakledeyim:

"L'apect Esctêrisur: Ajour d'hui, quand on Considère Sainte Sophie, l'impression est assez médiocre. C'est que pour soutnir la construction de Justien, les siècles postérieures d'une foret de massif supports parasites, dont la conpole, dont la demi sphèr s'appuie, reste directment sans tambour interpose

sur les pentendifs parait sur les pendentifs parait plas lourd et déprimée qu'ellen est en réalite."

Diehl binâyı tahkîm için bir payanda ormanı yapıldığını, bundan dolaydır ki binânın olduğundan fazla ağır ve alçak görüldüğünü ve kubbenin kasnak (tanbur) dan mahrum olduğunu yazıyor. Bize kalırsa payandalar olmazsa, bina dimdik, sıvı ve yalçın kalacaktı. Aslında payandalardan cenup ve şimaldekilerin, ikinci kubbenin yapılışında, yâni bugün gördüğümüz şekli temin için yegâne şarttı. Çünkü bilindiği gibi kubbe yıkılırken beyzi şekle girmiş, bir kutur diğerinden 1.5 m. daha büyüktür. Hiç değilse bu hali muhâfaza için pil-pâyelerin karşısına payanda yapmak mecbûriyeti kat'î bir fennî lüzum olmuştu. Onları ayrı tutarsak diğerleri zarûretler neticesinde yapılmıştı. Osmanlı târihleri, Fetihden az evvel Üç Şerefeli mîmarı Beşir Çelebi'nin bir destek yaptığını yazarlar. Bu insâf mâlûmatı bir san'at târihçisi tabii bilemez. Kasnak ise mevcuttur. Mîmarîde kasnak pencereli cemberdir. Bu da bir mîmarî bilgisi mes'alesidir. 1930'larda bu kasnak betonarme bir çenberle tahkîm edilmiştir.

Birkaç satır sonra: "Néanmoins une construction byzantine re VI siècle avec ces murs de brique nue, garde toujour, à l'extérieu un aspect assez monotone et indigent, toutes les splendeures et toutes les audaces sontréservées pour l'intéreaur. Il faut entrer dans Sainte Sophie pour comprendre four l'intérieur dans Sainte Sophie pour en comprendre l'originelitéo puissante et la rare magnificence."

Diehl birinci bendde bütün VI. asır binâları gibi Ayasofya'nın da tuğla duvarlarıyla yeknesak ve zarûri unsurlardan mahrum olduğunu yazıp bu kadar zem ettikten sonra, kendisine bir tahlisiye simidi, bir can kurtaran, karie özür diler gibi binânın içine dâvet ediyor ve işte sırf dâhile sarfedilen ihtişam ve intizamı ve azameti görmesini istiyor.

1. bedde kendisiyle mutâbıkız, hattâ az bile söylemiştir. Fakat ikincide tam mîmarî bütünlüğü kavramış bir mîmar, bil-hassa Osmanlı mîmarı aynı fikirde olamaz.

Bütün binâ, iç ve dış bir küldür. Binânın bütününi kurtarmak için zâiri içeriye ilticâyâ dâvet etmek abestir. İçten maksat da yalnız orta mihverdir. Bir tam, iki yarım kubbeli kısımdır. O halde sâhanın % 55'ini tutan yanları hiç yapmasalardı. Ve hâsıl nereden bakılsa hakikate uymayan bir muhakeme teşkil eder.

□□□□

Bizim bu Anadolu Medeniyeti işinde kusurumuz yok mudur? Buna menfi cevap vermek kabil değildir.

Bir kere Avrupa hayranlığına kapılanların, ondan gelecek her şeyin en doğru ve iyi olduğunu tasdik edenler derece derece bu dalâlette müsterektir.

Bir Abdullah Cevdet çıkar, birçok sipsivri ilerici türrihat-dan sonra, "Terakkî etmek için Hıristiyanlığı kabul edelim" der. Bunu 10 asırdan beri Müslümanlığın bayraktarı olmuş bir millete söylüyor. Büyük hakaret. Bununla beraber, Abdullah Cevdet'ten 70-80 sene evvel bu tıynetle olan yok mu idi? Vardı. Yalnız o sıralarda cemâatin teşhisi o kadar keskin ve

Bir de Anadolu medeniyeti sergilerini ziyaret edenler müttetikken sadece Türk eserlerinin makbul tutulduğunu, başkasıyla alakadar olunmadığını söylüyorlar. Soruyorum: O beynelmilel hey'et bu eserlerin kalkını arkasına sığınarak diğerlerini benimsetmeye mi çalıştı?

bünyesi o derece kuvvelidi ki böyle bir söz sarfedenleri bir kaşık suda boğuyorlardı.

Fakat Meşrûtiyet'le zincirden boşanmış gibi ortaya çıkarlar, küfretmekten çekinmediler. Mâmaafih Abdullah Cevdet'in müstırran tekrarları bir istifham hâsil etmekten geri kalmadı.

İsim versem şaşarsınız, şimdi rahmetli olan bir zat aşırı gözü kapalı milliyetçi olan bir zât bâzı kimseleri toplamış ve onlarla beraber Hıristiyan olmak lüzümünü âşikâr söylüyorlardı. 1940'larda devam eden bu cereyanın müminleri hemen tamamen hatâlarını anladılar. Hele ismini veremeyeceğim bir zat 1940 senesinde imanlı, tam bir Müslüman oldu, ibâdet etmeğe, oruç tutmağa başladı.

Bu Müslümanlığı tûfûrmeğe şiddetiyle bir infiale yol açtı. Avrupa'yı her şeyden üstün tutup terakkisinin başlıca âmili-ain Hıristiyanlık olduğunu benimseyenler bile, halkın dinine ne derece merbut olduğunu görerek ağız açmadılar.

Fakat Ziya Gökalp'in 1910 başlarında yazdığı meşhur manzûmeden şaşına döndüler. Manzûmenin son beyti:

Vatan ne Türkiyedir, ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Tûran.

Aman Yârabbi ben şimdi gurbetti miyim? Şu toprak benim değil mi? Türkistan bile değil, hayâlî yer. Biz orayı nasıl alacağız. Acaip bir iddiâ. Haydi uzak yeri bulduk diyelim. Sibirya'da mı, Çin'de mi? Ruslar veya Çinliler bize ikram edip buyur edecekler, biz de tabiatıyla yerleşeceğiz, birkaç sene sonra 1911, 1912, 1914 harblerinde Türkiye dediği koca memleket onda bir mikdarına indi. Fiilen ve hukuken artık vatan yapmaya inkânımız kalmadı. Bu Gökalp'in kafasına dank deyince 1918'de Vatan manzûmesini yazdı. Onda artık Tûran yok... Bu sefer manzûmenin şaşırıcı bir yanı olması için, Kur'an ve ezanın Türkçe okunmasını söyledikten sonra son mısra da:

Ey Türk oğlu işte senin orasıdır vatanın

ifâdesini kullanıyor.

Ezanın Türkçe okunması bir müddet sonra denendi ama, kısa bir müddet sürebildi.

Bir de Ziya Gökalp'in Türkleşmek, İslâmlaşmak. Muâsırlaşmak tekerlemesi var. Türkleşmeyi, İslâmlaşmayı istemek bu sıfatı taşıyanlara büyük hakarettir. Ben Türk değil miyim? Müslüman değil miyim? Hâlis muhlis Türk. Halis muhlis Müslümanım çok şükür.

Muassırlaşmak ucunda terakki varsa, kelime, hâle pek uymasa da makbul. Fakat Türkçenin böyle tartaklanması başımıza uydurma Türkçe'yi çıkardı. Bakınız Claude Farrere gibi bir yabancı buna 1937'de teşhisini koymuş: (Eski medeniyetimizi inkâr edip ilk iptidâî medeniyetimize dönmek hayâlinde olduğumuzu söylüyor. Bu hal bâzı şakalara tezatlarla yol oluyor. Ankaralı Cumhuriyetçiler en batı Avrupalı ülkenin medeniyetine eşit medeniyete sâhip bir Türkiye istiyor. Fakat bu medeniyetin

örneğini uzak doğuda arıyorlar. Sanki Moskova'da hazırlanmış bir plân) (*).

Bir ecebi Gökalp'in fikirlerinin neticesini böyle görüyor.

Bizim mütefekkirlerimiz ise bir kısmı bölünmüş gibi, Gökalp'in ve onun yolunda giden İttihat ve Terâkî'nin propagandasına kapılmış reddetmiyorlar.

Esas hatâ âyet-i kerimenin "La takrabussalâte" (لا تقربوا الصلاة) "Namaza yaklaşmayın" kısmını okuyup da sarhoş iken şartını yokmuş saymaktır.

Ziya Gökalp el-hakk propagandacılık bâbında üstadlıdır ve kendini kabul ettirmede büyüklük mertebesindedir.

Nihad Sâmi, Üç Şiir Üç Vatan ismiyle Akademi mecmuasında (*) yazdığı bir makalede Gökalp'in ortalığı allak bullak eden ve meşhur:

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Tûran.

beytiyle biten manzûmesinden yedi sene sonra 1918 ve 1920'lerde kaleme aldığı iki Vatan manzûmesi ile bu fikrini tefsir ettiğini, bu yüzden mâzur görülmesini, bu tezâtın "ilmi ve tkrî şahlanışına" verilmesini müdâfaa ediyor. İyi ama iki vatan neresidir? Vatanda ezanın ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe okunmasını şart koşuyor.

Söylediği şartlara ne büyük Türkiye, ne Cumhûriyet Türkiye uyuyor. Böyle bir vatan toprağı mevcut değil. Ayrıca bu sözün ilimle alâkası yok.

Bu iddiâ 1940'lardan sonra büyük münâkaşalara yol açtı ve tatbik edildi, netice tatbik edenler için hüsrân oldu.

Kaldı ki Ziya Gökalp 1923'de neşrettiği Türkçülüğün Esasları kitabında (*) daha suntuurlusunu yazdı, (39.s.): "Şark medeniyeti, bâzılarının zannettiği gibi gerçekten İslâm medeniyeti değildi. Menşei itibarıyla Şarkî Roma medeniyetinden ibâretti. Nasıl ki Arap medeniyeti de Hıristiyan medeniyeti değil, Garbî Roma medeniyetinin bir devâmından ibaretti. Osmanlılar Şarkî Roma medeniyetini doğrudan doğruya Bizans'dan almadılar. Kendilerinden evvel Müslüman Araplar, A cemler bu medeniyeti almış olduklarından, Osmanlılar onu bu devâş medeniyetlerden aldılar. Bundan dolaydır ki, bu medeniyeti, bâzı mütefekkirler, İslâm medeniyeti zannettiler."

Ve (35.s.) da halk ile münevverlerin tezâdını ele alıp "Yalnız memleketimize mahsus olan bu garib vaziyetin sebebi nedir? Türk enmüzeci ile Osmanlı enmüzeci birbirine bu kadar zıd mıdır? Niçin Türk enmüzecinin her şeyi güzel, Osmanlı enmüzecinin her şeyi çirkindir." (*) deniyor.

Bu bendin başında Türkleri medeniyet cambazlıkları eritmekte, bizim kusurumuz hiç yok mu? diye sormuştum. Bulduğum bu fikirlerin bir nebzesini işte yazdım. Bu fikirlere göre, en büyük payı Türklere âid olan Şark medeniyeti yoktur. Müsiki, güzel san'atları yoktur; Şarkî Roma medeniyeti vardır. Onu kopye etmişiz. Halk Osmanlı değildir; devletten ayındır, Osmanlıda ise her şey berbaddır, birinin her şeyi güzel, diğerinin çirkindir.

Hemen belirtelim ki, Osmanlılarda halk, devlet ile et ve tırnak gibidir. Muharririn dediğini dinlersek Anadolu Türk değildir; Osmanlıdır. Peki bu milletin toprağı nerede? Tûran'dır:

